

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุกในมหาชาติ
เวสสันดรชาดกล้านนา

Symbolic Meaning Construction of Chu Chok's Characteristics in Mahajati
Vessantara Jataka Lanna Issue

ยุทธพงษ์ สุขะ^{*}, เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ^{**}, วรรษญา ยิ่งยงค์ศักดิ์^{***}

Yuttapong Suya^{*}, Premvit Vivattanaseth^{**}, Warunya Yingyongsak^{***}

(Received : May 11, 2021 / Revised : June 21, 2020 / Accepted : June 29, 2020)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) ศึกษาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุก ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา (2) ศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุก ในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา และกระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุก ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา ฉบับสร้อยสังกรรวบรวมและเรียบเรียงโดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตสิโว) ฉบับไม้ไผ่แจ้เขียวแดง รวบรวมและเรียบเรียงโดย ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี และฉบับกวีคำ รวบรวมและเรียบเรียงโดย พระครูอดุลสีล-กิตติ ซึ่งในการศึกษาจะเน้นการวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาวรรณกรรมกับแนวคิดทางสังคม เข้าด้วยกัน โดยอาศัยทฤษฎีสัญญาวิทยาและแนวคิดความเป็นอื่น นำเสนอและวิเคราะห์แบบพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้งสามสำนวนนั้น ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากรูปลักษณ์ภายนอก หมายถึง รูปร่างลักษณะภายนอกของชุก สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากพฤติกรรม หมายถึง กิริยา วาจา ท่าทางที่ชุกแสดงให้เห็นผู้อ่านได้พบ และสัญลักษณ์ที่ปรากฏจากความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นมีต่อชุก ซึ่งอาจเป็นวลี ข้อความที่กล่าวถึงชุกโดยตรงหรือข้อความที่ ผู้แต่งประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ให้แก่ตัวละครชุก

จากการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุกนั้น พบว่า กระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้กับตัวละครชุกนั้นได้ถ่ายทอดผ่านตัวละครชุกด้วยกระบวนการสร้างความเป็นอื่นจากมนุษย์โดยทั่วไป กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านเชื้อชาติ และกระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านวรรณะพราหมณ์ อันเป็นกระบวนการที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อสะท้อนความคิดทางด้านความเชื่อ โดยมีการผลิตซ้ำตอกย้ำและ กำหนดกระบวนการดังกล่าวให้สืบทอดผ่านวรรณกรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนามาจนถึงปัจจุบัน

*

*Corresponding author e-mail:

Abstract

The qualitative research paper aims to investigate (1) the symbolic meaning construction of Chu Chok's characteristics (2) the process of otherness to Chu Chok in Mahajati Vessantara Jataka Lanna Issue. Three Mahajati Vessantara Jataka Lanna Issues are studied. The first version is named Soi Sang Kara. It was edited by PhraUpalikunupamajara (Fu Attacheevo). The second one is called Mai Phai Chae Ria Dang, edited by Prof. Dr. Udom Runreunsri and the last issue is Kutikham version, edited by Phrakruadulsrilakitti. Semiology and otherness theory are used to study in this research and descriptive method is applied to demonstrate all result of the study.

From the study of all of three issues, it shows three symbolic meaning of Chu Chok's characteristics; the first aspect is Chu Chok's character, the second is Chu Chok's behaviors presented in the issue and the third one is the meaning of words or author's perspective expressed throughout the issues. These factors construct symbolic meaning to Chu Chok in Mahajati Vessantara Jataka.

In terms of the study of the otherness of Chu Chok, it indicates that the otherness is transferred to Chu Chok through human perspective, race and Brahman cast. This process is produced repeatedly to reflect belief and this continues to grow through Mahajati Vessantara Jataka till the present time.

ความสำคัญของปัญหา

มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมชาดกที่แสดงถึงการบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระบรมโพธิสัตว์ คือ ทานบารมี อันเป็นการบริจาคอันยิ่งใหญ่ 5 ประการ หรือ ปัญจมหาบริจาค ได้แก่ ธนบริจาค คือ การสละทรัพย์สมบัติเป็นทาน อังคบริจาค คือการสละอวัยวะให้เป็นทาน ชีวิตบริจาค คือการสละชีวิตให้ เป็นทาน บุตตบริจาค คือการสละลูกให้เป็นทาน และทวารบริจาค คือการสละภรรยาให้เป็นทาน ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็จะนิยมศึกษาด้วยการอ่านหรือฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดกหรือที่เรียกว่า ฟังเทศน์ มหาชาติ ซึ่งชาวล้านนาไทยเรียกว่า ประเพณีตั้งธัมม์หลวง (พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2556, หน้า 1) ต่อมา ภายหลังจากเวสสันดรที่ป็นหรือพระมหาเวสสันดรที่ป็นซึ่งเป็นผลงานวรรณกรรมบาลีที่แต่งเป็นภาษาบาลี โดยพระสิริมังคลาจารย์ พระมหาเถระปราชญ์ชาวเชียงใหม่หรือมหาปราชญ์ชาวล้านนาในอดีตทรงงานขึ้น มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายความหมายของคำและความของมหาชาติเวสสันดรชาดกที่มีความโดดเด่นในเรื่อง การบำเพ็ญทานบารมี ให้เข้ากับชุด “ปัญจมหาบริจาค” หรือการบริจาคอันยิ่งใหญ่ 5 ประการแล้ว ยังได้ ถูกนำมาแต่งเติมเพื่อให้ได้

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

อรรถรสในการเทศน์และการฟัง เพื่อให้มีท่วงทำนองไพเราะ เสนาะหู สามารถนำไปเผยแพร่ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น นักปราชญ์สายวรรณกรรมในล้านนาไทยได้นำมาแก้ไขปรับปรุงรจนารุ่งขึ้น ใหม่ซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่า มหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับล้านนา และจัดให้มีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ดังกล่าวในแต่ละท้องถิ่นที่เป็นประจำทุกปี จนถือเป็นประเพณีหนึ่งของชาวล้านนา โดยการเทศน์มหาชาติใน ประเพณีตั้งธัมม์หลวงนั้น เป็นการเทศน์ตามคัมภีร์ไบบลานด้วยทำนองเฉพาะท้องถิ่นล้านนาไทย โดยจะมี เอกลักษณะท่วงทำนองเฉพาะตัวของผู้เทศน์แต่ละคน (นคร ปรัชญ์, 2546, หน้า 3) นอกจากนั้นในการ เทศน์มหาชาตินั้นจะมีการจำลองเหตุการณ์ด้วยการจัดสถานที่รวมทั้งตัวละครในเรื่องมาแสดงเพื่อให้ผู้ฟัง ได้เห็นภาพไปพร้อมกับการแสดงพระธรรมเทศนาของพระภิกษุอีกด้วย ซึ่งเทคนิควิธีดังกล่าวสามารถสร้าง ความสนใจให้แก่ผู้สวดรับฟังพระธรรมเทศนานั้นได้ไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม ตัวละครที่ปรากฏในการแสดงประกอบการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ตัวละครหลักและตัวละครเสริม ซึ่งตัวละครเหล่านี้จะแสดงบทบาทของ ตนไว้อย่างเด่นชัด กล่าวคือ ตัวละครหลัก (พระเวสสันดร) ได้แสดงพฤติกรรมการให้ทาน ส่วนตัวละคร เสริม (ชูชก) เป็นตัวละครที่มีพฤติกรรมเป็นผู้ขอและผู้รับสิ่งของที่ตัวละครหลักพระราชทานให้ (บุญทัน คนใจบุญ, 2544, บทคัดย่อ) ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ถูกถ่ายทอดอย่างชัดเจนผ่านพฤติกรรมและลักษณะนิสัย ของตัวละครแต่ละตัว

ชูชก นับเป็นตัวละครที่มีลักษณะพิเศษที่โดดเด่นในเรื่องการเป็นคนช่างขอ ขอบพุดจาโอ้อวด มีวาจาถ้อย และมีพฤติกรรมโหดร้ายทารุณ เป็นบุคคลไม่มีความเมตตา ตลอดทั้งเป็นผู้ที่มีรูปลักษณ์อัน อับลักษณ์ โดยมีลักษณะเป็นบุรุษไทย 18 ประการ ซึ่งผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้ชูชกเป็นตัวกาลกิณี

การศึกษาวิจัยทางภาษาและวรรณกรรมที่ผ่านมา ยังไม่มีการนำตัวละครชูชกไปศึกษาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์อย่างชัดเจน พบแค่เพียงการศึกษาในด้านแนวคิด การศึกษาคุณค่าของ วรรณกรรม เช่น การศึกษาวิเคราะห์ วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก: กรณีศึกษาชูชกกัณฑ์ในคัมภีร์ ไบลานอักษรขอมของพระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน) (2556) การศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของ ตัวละครหลักและตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก ของบุญทัน คนใจบุญ (2544) และภาพสะท้อนวิถี ชีวิตตอนชูชก ในงานจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น: กรณีศึกษาวัดสุวรรณารามและวัดดาวดึงษาราม กรุงเทพมหานคร ของ ชนิษฐา แสงทอง (2553) จากผลงานที่กล่าวมาจะพบว่า นักวิชาการแต่ละท่านได้ ศึกษาในหัวข้อที่แตกต่างกันไป แต่ยังคงไว้ซึ่งประเด็นที่จะศึกษาเดียวกัน คือ ตัวละครชูชก การศึกษาใน ครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาในประเด็นเดียวกับที่กล่าวมา หากแต่ใช้ตัวบทที่แตกต่างกัน โดยจะศึกษาจาก มหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับล้านนา ที่ปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง โดยผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับการประกอบ สร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์จนถึงการนำไปสู่ความเป็นอื่นที่ปรากฏกับตัวละครชูชกในมหาชาติเวสสันดร ชาดกฉบับล้านนา เพื่อเป็นประโยชน์และแนวทางการศึกษาแก่ผู้ที่สนใจศึกษาในประเด็นดังกล่าว และ การนำไปสู่การศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุก ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา
2. ศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุก ในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เชื่อมโยงระหว่างการศึกษาวรรณกรรมกับแนวคิดทางสังคมเข้าด้วยกัน โดยอาศัยทฤษฎีสัญวิทยา และแนวคิดความเป็นอื่น เพื่อมุ่งหาคำตอบ 2 ประการ คือ การค้นหาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุก ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา และกระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุก ที่ปรากฏในมหาชาติ เวสสันดรชาดกล้านนา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งตีความเพื่อทำความเข้าใจความหมายของรูปสัญลักษณ์และ ความเป็นอื่นที่ปรากฏอันเป็นแนวทางการวิเคราะห์กับตัวละครชุก ในวรรณกรรมเรื่อง มหาชาติ เวสสันดรชาดกล้านนา ทั้ง 3 ส่วน โดยมียุคยืนอยู่บนบริบทของรูปสัญลักษณ์ของเฟอร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand De Saussure) และความเป็นอื่น (The Otherness) เป็นหลัก

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตัวละครชุกในประเด็นที่จะศึกษาจากวรรณกรรมมหาชาติ ส่วนล้านนาจำนวน 3 ส่วน ได้แก่ ฉบับสร้อยสังกร รวบรวมและเรียบเรียงโดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตสิโว) จัดพิมพ์ครั้งที่ 5 ในปีพ.ศ. 2516 โดยพระสังฆการพิมพ์ ฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง รวบรวม และเรียบเรียงโดย ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี จัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 โดยโรงพิมพ์มิ่งเมือง เชียงใหม่ และฉบับภูกุ้มข้าว รวบรวมและเรียบเรียงโดย พระครูอดุลสีกิตติ จัดพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2556 โดยณัฐพลการพิมพ์ ซึ่งทั้ง 3 ฉบับนี้ ผู้แต่งได้รวบรวม แต่งเติม แก้ไขจากมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา ฉบับอื่น ๆ แล้วปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้ กรอบแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ คือ

1. แนวคิดเรื่องสัญวิทยา

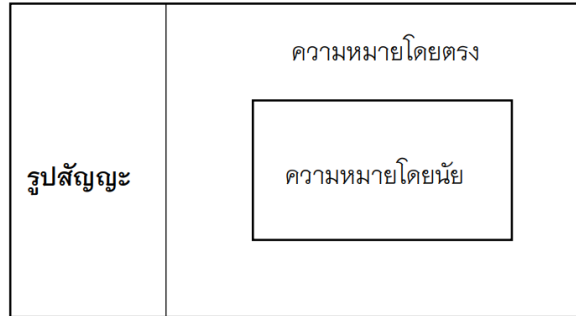
ผู้วิจัยใช้ตารางสัญลักษณ์ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เพื่อหาความหมายโดยตรง ที่กล่าวตามตรงหรือความหมายพื้นฐาน และค้นหาความหมายโดยนัยซึ่งมีความเกี่ยวพันมายาคติที่กล่าวถึงความหมายแฝง ซึ่งต้อง

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

ใช้ทักษะในการตีความถึงจะได้ความหมายนั้นมา และความหมายเหล่านั้นมักจะสอดคล้องเข้า กับรูปสัญลักษณ์ได้เป็นอย่างดี ดังภาพ

ภาพ 1 การตีความรูปสัญลักษณ์

ทั้งนี้ในการตีความหมาย จะกำหนดให้ความหมายโดยตรงเป็นความหมายพื้นฐานของภาษา และให้ความหมายโดยนัยเป็นความหมายทางวัฒนธรรม

2. แนวคิดเรื่องความเป็นอื่น

ความเป็นอื่น เป็นการวิเคราะห์เพื่อนำมาอธิบายกระบวนการตลอดจนทำให้เห็นวิธีการเปิดซบกลุ่มชนชายขอบและเป็นการตอกย้ำว่า ทุกสิ่งที่ปรากฏต้องมีสองขั้ว โดยการตอกย้ำนั้น แสดงถึงอำนาจที่เหนือกว่าและรวมไปถึงการต่อรองอำนาจของผู้ที่ได้เปรียบกว่า สุดท้ายกระบวนการสร้างความเป็นอื่น คือ สิ่งที่แบ่งแยกความเป็น “เขา” และ “เรา” ได้อย่างชัดเจน โดยไม่สนใจว่าผลที่ตอบกลับมานั้นจะเป็นบวก หรือลบ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุก ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนาทั้งสามสำนวน พบว่า

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้งสามสำนวน ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากรูปลักษณ์ภายนอก หมายถึง รูปร่างลักษณะภายนอกของชุกดังข้อความ “พราหมณ์เจตบุตรหนุ่มหน้า ได้ยินคำพราหมณ์เฝ้ากล่าวว้าจกป็น มันหันตรงเพสชะกิเหลียดในตน แคนแต่ตีนผมลงลุ่ม เล็บตีนชุ่มหนองไหล เหมนสาปโคลทั่วเท้า ตนปุ่เฝ้าชีพราหมณ์แล” (อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ, 2545, หน้า 224) จาก ข้อความที่ขีดเส้นใต้ สามารถแปลความหมายได้ดังนี้ ชะ หมายถึง น่ารังเกียจ (อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ, 2545, หน้า 482) กิเหลียด หมายถึง ชิงชัง, รังเกียจ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534, หน้า 46) เมื่อนำความหมาย มาประกอบเป็นข้อความจะได้ความว่า “พราหมณ์หนุ่มเจตบุตรได้ยินคำพูดของชุกพราหมณ์ว่าจะแบ่งของ ให้ พราหมณ์เจตบุตร เห็นว่าแต่งตัวน่ารังเกียจ ตั้งแต่ผมลงถึงเท้า เล็บเท้าก็เต็มไปด้วยหนองที่กำลั้งไหล มีกลิ่นเหม็นสาปชีโคลทั่วเท้าของชุกพราหมณ์” สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากพฤติกรรม หมายถึง กิริยา วาจา ท่าทางที่ชุกแสดงให้เห็นให้อ่านได้พบดัง

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ข้อความ “เมื่อนั้น พรหมณ์พาโลบาบไป คีเหงาเหียงบให้ซบเซา มันมา มัวเมากรมราดเข้าอานาจกลัวเมีย” (อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ, 2545, หน้า 202) กรมราด หมายถึง ความกำหนดในกาม (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534, หน้า 38) เมื่อนำความหมายมาประกอบเป็นข้อความจะได้ ความว่า “เมื่อนั้นชุกพรหมณ์ชั่วช้าบาปหนา ก็เียงบซิมและร้องไห้ เพราะว่ามันมัวเมาในกามราคะ จน กลายเป็นคนกลัวเมีย” และสัญญาที่ปรากฏ จากความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อชุก ซึ่งอาจจะเป็นวลี ข้อความหรือประโยคที่กล่าวถึง ชุกและหรือเป็นวลี ข้อความหรือประโยคที่ผู้แต่งบรรยาย ให้แก่ชุกผู้แต่งได้ประกอบสร้างความหมายเชิงสัญญาให้แก่ตัวละครชุกดังข้อความ “พรหมณ์ผู้นี้มีรูป อันผางร้ายปูนกลัวแล” (อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ, 2545, หน้า 280) เมื่อนำมาแปลความหมายและ ประกอบเป็นข้อความจะได้ความว่า “ชุกพรหมณ์ผู้นี้ มีรูปร่างอัปลักษณ์น่ากลัว”

โดยเริ่มจากลักษณะภายนอกที่พบเห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจนที่สุดคือ ชุกเป็นชายแก่ที่มีรูปร่าง อัปลักษณ์อันเป็นลักษณะบุรุษโทษ 18 ประการ รูปร่างโดยรวมแล้วคล้ายผีปีศาจไม่เหมือนคน ต่อมาผู้แต่ง ได้ ประกอบสร้างความหมายเชิงสัญญาให้แก่ตัวละครชุกในเรื่องลักษณะนิสัย ทำให้ชุกมีพฤติกรรมที่ ชั่วช้าเลวทราม เป็นคนพาล ซี้โมโห เกียจคร้าน ไม่มีความเมตตาปราณี ซี้ซลาด กลัวตาย ไม่มีความรู้ บาปหนา ซอบขอ โดยพูดเพื่อให้ได้สิ่งของที่ตนต้องการ มัวเมาด้วยตัณหากามราคะ ชอบหญิงสาวอายุน้อย และมีจิตใจอาฆาตมาดร้าย นอกจากนี้ผู้แต่งได้ประกอบสร้างความหมายเชิงสัญญาให้แก่ตัวละครชุกโดย ผ่านความรู้สึก ทั้งที่เกิดจากการใส่ความรู้สึกของผู้แต่งลงไปข้อความและทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตาม ว่า ชุกพรหมณ์มีฐานะยากจน เป็นกาลกิณีและเสนียดจัญไรแก่ผู้พบเห็น โดยรวมแล้ว การประกอบสร้าง ความหมายเชิงสัญญาทำให้ตัวละครชุกเป็นบุคคลที่ชั่วช้า มีลักษณะเหมือนผีปีศาจ อีกทั้งยังเป็นเสนียด จัญไรแก่ผู้พบเห็นด้วย

จากการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชุก พบว่า กระบวนการสร้างความเป็นอื่น ให้กับตัวละครชุกนั้นถูกสร้างและถ่ายทอดผ่านเนื้อหาของตัวชุกเอง โดยเกิดจากการที่ผู้แต่งได้ประกอบ สร้างขึ้น และเกิดจากการที่ผู้อ่าน อ่านแล้วเกิดความรู้สึกนึกคิดจึงได้เกิดการจินตนาการสร้างภาพให้กับ ตัวละครชุก ดังนี้

1. กระบวนการสร้างความเป็นอื่นจากมนุษย์โดยทั่วไป

กระบวนการสร้างความเป็นอื่นจากมนุษย์โดยทั่วไป เป็นกระบวนการที่เพิ่มหรือกำหนดอัตลักษณ์ให้แก่ตัวละครชุก ให้มีความผิดแผกแตกต่างไปจากมนุษย์โดยทั่วไป ซึ่งปรากฏ 2 ด้าน คือ

1.1 ด้านรูปร่าง

กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านรูปลักษณ์ภายนอกของตัวละครชุกนั้น ปรากฏขึ้นในรูปร่างของตัวละครชุกที่ถูกประกอบสร้างให้มีลักษณะอัปลักษณ์ จึงทำให้เห็นได้ว่าผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละคร ชุกมีลักษณะอัปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว โดยมีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างจากคนปกติโดยทั่วไป ซึ่งมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้งสามสำนวน ปรากฏความอัปลักษณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครชุกเช่นเดียวกัน

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

1.2 ด้านอุปนิสัย

กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านอุปนิสัย ตัวละครชุกได้ถูกกำหนดให้มีลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนปกติทั่วไป โดยมีนิสัยชอบขอ มัวเมากามราคะ และเกียจคร้าน จึงเห็นได้ว่ากระบวนการ สร้างความเป็นอื่นด้านอุปนิสัยนั้นผู้แต่งได้ทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดหรือภาพจำว่าตัวละครชุกนั้นมีอุปนิสัย ที่เลวร้าย ต่างจากคนปกติโดยทั่วไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ชุกถูกเปียดขับให้เป็นบุคคลชายขอบของสังคม

2. กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านเชื้อชาติ (เผ่าพันธุ์)

กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านเชื้อชาตินั้น เป็นกระบวนการที่เพิ่มหรือกำหนดอัตลักษณ์ให้แก่ตัวละครชุก ให้มีความผิดแผกแตกต่างไปจากเชื้อชาติตระกูลทั่วไป โดยกำหนดชุกเป็นคนต่ำช้าจะเห็นได้ ว่าผู้แต่งได้กำหนดอัตลักษณ์ให้ชุกมีความประพฤติที่แตกต่างจากตนเอง โดยการประกอบสร้างให้ชุกนั้น ประพฤติในเรื่องที่ต่ำช้าไม่เหมาะสมที่จะอยู่ครองเรือนร่วมกับคนอื่นได้

3. กระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านวรรณะพราหมณ์

ผู้แต่งได้กำหนดให้ชุกพราหมณ์อยู่ในวรรณะชั้นสูง กล่าวคือวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะของนักบวช ในศาสนาฮินดู มีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องพิธีกรรมและศาสนกิจ โดยเป็นผู้ศึกษาเกี่ยวพระพรหม ผู้สืบทอดคัมภีร์พระเวทเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้กับบุคคลทุก วรรณะ รวมไปถึงการวางตัวของวรรณะพราหมณ์ ซึ่งต้องประพฤติตนเป็นคนดีตามหลักปฏิบัติของศาสนา พราหมณ์ ฉลาดใฝ่เรียนรู้ ขยันทำงาน ทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมและแสวงหาหลักธรรม รวมไปถึง อุปนิสัยที่พราหมณ์ปฏิบัติ โดยเป็นบุคคลที่มีความเมตตากรุณา เผื่อแผ่แก่ผู้ยากไร้ วาจาคำพูดไพเราะ น่าฟัง เป็นผู้รู้จักกาลเทศะ เป็นผู้ขออย่างประเสริฐ จิตใจมีแต่เรื่องกุศลบุญ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ได้ สู่เรียนมา ปราศจากโลภ โกรธ หลง มองแล้วน่าเลื่อมใสศรัทธา หากแต่ผู้แต่งได้กำหนดอัตลักษณ์ให้ชุก-พราหมณ์นั้นแตกต่างจากพราหมณ์ในวรรณะเดียวกัน แบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ ด้านการวางตน ผู้แต่งได้ กำหนดให้ตัวละครชุก เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมและความประพฤติที่ไม่น่าเลื่อมใสศรัทธาเฉกเช่นพราหมณ์ โดยทั่วไป

ดังนั้นกระบวนการสร้างความเป็นอื่นที่เกิดขึ้นกับตัวละครชุกในมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนาทั้งสามสำนวนนั้น ปรากฏเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกันทั้งสามสำนวน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อสะท้อนความคิดทางด้านความเชื่อ มีการผลิตซ้ำ ตอกย้ำและกำหนดกระบวนการดังกล่าวให้ สืบทอดผ่านวรรณกรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนามาจนถึงปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า การประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครชุกนั้น เกิดจากสัญลักษณ์ ๓ ลักษณะ คือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากรูปลักษณ์ภายนอก ที่หมายถึง รูปร่างลักษณะภายนอกของชุกที่มี รูปร่างลักษณะอันอัปลักษณ์ ต่อมาคือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏจากพฤติกรรม หมายถึง กิริยา วาจา ท่าทาง ก้าวร้าว โหดร้ายทารุณซึ่งชุกแสดงให้เห็นผู้อ่านได้พบ และสัญลักษณ์ที่ปรากฏจากความรู้สึก หมายถึง ความรู้สึก นึกคิดของผู้อ่านที่มีต่อชุก ซึ่งอาจจะเป็นวลี ข้อความหรือประโยคที่กล่าวถึงชุก ทำให้ตัวละครชุกเป็น บุคคลที่ชั่วช้า มีลักษณะเป็นผีปิศาจน่ากลัว ดูแล้วไม่ใช่คน อีกทั้งยังเป็นเสนียดจัญไรแก่ผู้พบเห็นหรืออยู่ ใกล้เคียง

หากมองจากสภาพแวดล้อมของชุกแล้ว การที่ชุกมีรูปร่างลักษณะอัปลักษณ์นั้นอาจเกิดจาก ความผิดปกติของร่างกาย หรือมีโรคประจำตัว ซึ่งวิทยาการทางการแพทย์ในสมัยนั้นยังไม่เจริญก้าวหน้า เมื่อเจ็บป่วยก็จำเป็นต้องอยู่กับโรคที่ป่วยนั้นไปจนสิ้นชีวิต ส่วนลักษณะทางพฤติกรรม สาเหตุที่ชุกมีวาจา ก้าวร้าว โหดร้ายทารุณและมีนิสัยชั่วช้า นั้น อาจเกิดจากการที่ชุกไม่มีความรู้ ไม่มีโอกาสได้ศึกษาวิชาจากสำนักใด ๆ จึงไม่มีครูบาอาจารย์ที่จะอบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างในด้านการปฏิบัติตัว จึงทำให้ชุก ไม่ได้ขัดเกลาสติปัญญาจึงถูกผู้อื่นกล่าวหาว่าเป็นคนไม่มีปัญญา ซึ่งถ้าหากชุกไม่ป่วยและมีโอกาสได้ ศึกษา โดยมีครูบาอาจารย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้ประพฤติปฏิบัติตาม หรือหากครอบครัวของชุกพอมีสมบัติที่จะส่งเสียให้ได้ เรียนรู้หรือหากชุกมีความขยันหมั่นเพียรในเรื่องการเรียน ก็อาจทำให้ชุกเองไม่ปรากฏ ภาพลักษณ์ด้านลบ ในความรู้สึกของผู้อ่าน และอีกประการหนึ่งคือ ความอัปลักษณ์ทางด้านร่างกายของ ชุกจึงอาจเป็นสิ่งผลักดัน ทำให้ชุกอยากมีอยากได้หรือโดดเด่นกว่าคนอื่น เช่น การมีภรรยาเด็ก ความสวยงามและความต้องการมีทรัพย์สินสมบัติ ดังที่ทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Adler's Personality Theory) ซึ่งอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) เรียกว่า จิตวิทยาปัจเจกชน (Individual Psychology) เชื่อใน อิทธิพลของสังคมที่ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นอย่างไรนั้น มักถูกกำหนดโดยสังคมนรอบตัว เช่น เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการเลี้ยงดูบุตร และอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) มีความเชื่อว่า บุคคลโดยพื้นฐานแล้วถูกจูงใจโดยปมด้อย บุคคลบางคนมีความรู้สึกเป็นปมด้อย เมื่อมี ร่างกายพิการและมีความต้องการที่จะชดเชยปมด้อยเหล่านั้น ความรู้สึกที่ตนเองมีปมด้อยทำให้เกิดแรงขับ ที่เรียกว่า ปมเด่น เป็นการสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีสิ่งมาทดแทนในสิ่งที่ขาดหาย และอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ยังมีความเชื่อว่า ความรู้สึกของตนเองจะแสดงบทบาทที่สำคัญ ในการสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพการรู้จักสร้างตนเอง และบุคลิกภาพแบบที่รู้จักตนเองที่ก่อให้เกิดความพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรค ทั้งหลาย และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เพราะศักยภาพนี้เป็นลักษณะพิเศษที่มีอยู่ในแต่ละ บุคคล (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2539, หน้า 59) แต่ทั้งนี้ทุกสิ่งเกิดขึ้นจากการที่ผู้แต่งได้สร้างให้ชุกมีลักษณะ ดังที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อต้องการให้เห็นถึงความโดดเด่นและความยิ่งใหญ่ในการทำทานบารมีของ พระ เวสสันดรได้อย่างชัดเจน

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ส่วนการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ตัวละครชุกนั้น พบว่า เกิดจากกระบวนการสร้างความเป็นอื่นในเรื่องของเชื้อชาติ ที่ผู้แต่งกำหนดให้วงศ์ตระกูลของชุกเป็นตระกูลที่ต่ำช้า ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการสร้างความเป็นอื่นด้านวรรณะพราหมณ์ที่แม้จะให้ชุกดำรงสถานะเป็น พราหมณ์ ซึ่งเป็นวรรณะที่อยู่สูงที่สุด แต่ในวรรณะพราหมณ์เองก็มีการแบ่งแยกชนชั้นภายในวรรณะด้วย เช่นกัน จึงทำให้ชุกอยู่ในวรรณะพราหมณ์ชั้นล่างสุด มีหน้าที่ขอทานเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตนเองและ ครอบครัว นอกจากนี้แล้วชุกยังทำให้กลายเป็นอื่นในด้านสติปัญญา ซึ่งผู้แต่งได้กำหนดให้ชุกเป็นผู้ไม่มี ปัญญาซึ่งขัดแย้งกับสภาพความเป็นพราหมณ์ที่ตามปกติต้องมีความรู้ความสามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจในด้านศาสนาให้แก่ผู้คนที่นับถือ แต่ชุกกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เมื่อชุกเป็นบุคคลไม่มีความรู้ ความสามารถก็เท่ากับว่าชุกไม่สามารถทำหน้าที่ของพราหมณ์คือการเผยแผ่และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจใน ด้านศาสนาให้แก่ผู้คนที่นับถือได้ แม้กระทั่งในเรื่องทางด้านศาสนาเองชุกก็เป็นคนไม่มีความรู้ด้วย เมื่อไม่ได้เรียนรู้และขัดเกลา จึงทำให้ชุกเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมหยาบกระด้าง มีจิตใจชั่วช้า ไม่รู้ผิดรู้ถูก รู้เพียงแต่ว่าจะเลี้ยงชีพและสนองความอยากของตนได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ชุกจึงกลายเป็นบุคคลไม่ดีใน สายตาของผู้ที่พบเห็น ส่วนกระบวนการสร้างความเป็นอื่นในเรื่องรูปลักษณ์นั้น ชุกถูกประกอบสร้างให้มี รูปร่างอัปลักษณ์ ดูน่าเกลียดน่ากลัว ซึ่งความอัปลักษณ์ทางรูปร่างของชุกนั้นเกิดจากความพิการและ อากาศป่วยซึ่งไม่มีทางรักษา จึงทำให้ชุกมีรูปร่างไม่ปกติเหมือนคนทั่วไป ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้าง ความเป็นอื่นด้านความรู้สึก ซึ่งความรู้สึกที่เกิดขึ้นเหล่านี้เกิดขึ้นจากการที่ผู้แต่งได้ใส่ความรู้สึกของตนเอง ลงไปในเนื้อเรื่องและเกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านที่ได้จินตนาการตามเนื้อเรื่อง จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างความเป็นอื่น ด้านความรู้สึกนั้นผู้แต่งได้ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าตัวละครชุกไม่ใช่ คนปกติโดยทั่วไปซึ่งเปรียบได้ว่า ชุกถูกเบียดขับให้เป็นบุคคลชายขอบด้วยลักษณะดังที่กล่าวมา

จึงอาจกล่าวได้ว่า สัญญาที่ผู้แต่งประกอบสร้างให้แก่ตัวละครชุกนั้น ทำให้ชุกเปรียบ เหมือนผีปิศาจที่ไม่ใช่คน จนนำไปสู่กระบวนการสร้างความเป็นอื่น โดยการที่ชุกถูกเบียดขับให้กลายเป็น บุคคลชายขอบในวรรณะพราหมณ์และบุคคลชายขอบในสังคมที่ไม่มีใครต้องการ ถึงแม้ตายไปแล้ว ชากศพ ของชุกเอง ผู้คนยังคิดว่าเป็นกาลกิณี ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบ จะพบว่าสามารถแยกได้ 2 ประเด็น โดย ประเด็นแรกกล่าวถึงการใช้นวนคิดคู่ตรงข้าม ระหว่างตัวละครชุกกับพระเวสสันดร ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของพระสมหมาย ปวโร (ดิตะปัน) (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม มหาเวสสันดรชาดก: กรณีศึกษาชุกกัณฑ์ในคัมภีร์ไบเบิล อักษรขอม ซึ่งพบว่า ชุก มีลักษณะเป็นคนเจ้าชู้ เจ้าปัญญา โอ้อวดขี้คุย และตลกขบขันซึ่งตรงข้ามกับพระเวสสันดรที่เปรียบเสมือนสมมติเทพลงมาจุติ มีลักษณะรูปร่างงดงามและมีพฤติกรรมน่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ชาวเมืองผู้นับถือ ส่วนงานวิจัยเรื่อง มหาชาติ ฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชุก: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของสมาน ไช้ห่ม (2528) พบว่าพระมหากษัตริย์ เปรียบเสมือนเทวาลงมาเกิดเพียบพร้อมด้วยอำนาจ วาสนาและบารมี แต่ชุกนั้นเกิดมาด้วยความลำบาก ยากแค้นและขัดสนในเรื่องของการดำรงชีวิต การวิจัยทั้งสองเรื่องนี้ มีตัวบทเนื้อหาที่แตกต่างกัน เนื่องจาก พระสมหมาย ปวโร (ดิตะปัน) ได้

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

วิเคราะห์วรรณกรรมที่มีตัวบทภาษาเป็นอักษรขอม และผลงานของสมาน โว้ะเหม ได้วิเคราะห์วรรณกรรมที่มีตัวบทภาษาเป็นอักษรไทยอยุธยาโบราณ จากที่กล่าวมาทำให้เห็น ข้อแตกต่างได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องขนบธรรมเนียมซึ่งเป็นไปตามสภาพสังคม โดยจะเห็นได้จาก การที่ผู้แต่งได้นำมากล่าวหรือสอดแทรกไว้ในงานวรรณกรรมได้อย่างลงตัวและมีคุณค่าควรแก่การศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. แนวทางการวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้แนวคิดนี้วิเคราะห์วรรณกรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกที่ได้รับการยอมรับทางวิชาการให้ครบทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทยเพื่อเปรียบเทียบแนวคิดและความแตกต่าง ทางวัฒนธรรมและสังคมของแต่ละภูมิภาค

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา แสงทอง. (2523). ภาพสะท้อนวิถีชีวิต ตอนชุก ในงานจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น : กรณีศึกษาวัดสุวรรณารามและวัดดาวดึงษาราม กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- นคร ประจฤทธิ. (2546). การศึกษาวิเคราะห์การเทศน์แบบปฏิภาณที่มีลักษณะซับซ้อนของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด., บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่.
- บุญทัน คนใจบุญ. (2544). การศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของตัวละครหลักและตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พระครูอดุลศีลกิตติ. (2558). มหาชาติเวสสันดรชาดกล้านนา ฉบับกุฎีคำ. เชียงใหม่: ธีรพลการพิมพ์.
- พระสมหมาย ปวโร (ตีตะปัน). (2556). การศึกษาวิเคราะห์ วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก:กรณีศึกษาชุกกัณฑ์ในคัมภีร์ใบลาน อักษรขอม. วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อดตสิโว). (2516). มหาชาติภาคพายัพ สำนวนเอก ฉบับสร้อยสังกร.เชียงใหม่: พระสังข์การพิมพ์.
- พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2555). การถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมภูมิปัญญาล้านนาสู่สังคมโดยผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2539). ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- สมาน โว้ะเหม. (2528). มหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชุก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.วิทยานิพนธ์ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- อุดม รุ่งเรืองศรี และคณะ. (2545). เวสสันดรชาดก ฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง. เชียงใหม่: มิ่งเมืองการพิมพ์.